

**Sesiunea de referate si comunicări științifice ale elevilor din
învățământul liceal**

Biserica de lemn din Păușești

Elev: Gorgan Daniel Mihai

Coordonator: prof. Rados Maria

Clasa a IX-a

Liceul de informatică ” Grigore Moisil” Iași

Secțiunea: Istoria Românilor

FAZA JUDEȚEANĂ

MAI 2013

CUPRINS

INTRODUCERE

Partea I.

SATUL PĂUȘEȘTI-COORDONATE GEOGRAFICE, ISTORICE ȘI SOCIAL-ECONOMICE.....p. 1

Partea a II-a.

BISERICA VECHĂ DE LEMN DIN PĂUȘEȘTI. REPERE ISTORICE ȘI ARHITECTURALE.....p. 5

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

INTRODUCERE

Lucrarea de față, *Biserica veche de lemn din Păușești*, își propune să abordeze un subiect care evidențiază dimensiunea spirituală a comunității moldovenești din care fac parte.

Am ales acest subiect mai ales din dorința de a cunoaște personal istoria comunității din care îmi trag rădăcinile. M-am născut și am crescut în această comună, părinții și rudele mele trăiesc aici și mi s-a părut firesc să mă apropiu înainte de toate de o regiune familiară mie, care să îmi permită accesul la surse și o cunoaștere facilă. Văzând starea de degradare în care se află mica bisericuță de lemn de la Păușești am înțeles că era și datoria mea de a populariza valoarea spirituală pe care o are acest monument, nu doar religios, ci și istoric. Poate că aceste rânduri, alături de eforturile comunității, ar putea trezi atenția celor care pot contribui la restaurarea sa și la introducerea ei într-un circuit turistic al Moldovei.

Studiul de caz pe care îl propun a pornit de la o bibliografie care îmbină în mod armonios preocupările din spațiul istoriografic românesc cu sursele locale, orale ce ne-au ghidat pașii spre descoperirea istoriei acestui monument.

Lucrarea pe care o supunem atenției este structurată în două părți. Partea I, *Satul Păușești-coordonate geografice, istorice și social-economice*, surprinde aspecte ce definesc comunitatea din Păușești și care reprezintă cadrul necesar pentru cea de-a doua parte, *Biserica veche din Păușești. Repere istorice și arhitecturale*. În această secțiune, vom căuta să evidențiem originea acestui monument, modul în care a fost construită, elementele arhitecturale și decorative care fac din ea o mică bijuterie arhitecturală, asemuită, nu o dată de specialiști, cu Biserica de la Trei Ierarhi prin similaritatea ornamentelor.

Drumul către o lucrare complexă nu se termină aici. Reprezintă doar începutul unui demers pe care, fără doar și poate, îl voi continua, în dorința de a-i apropia pe cei de vârsta mea de valorile culturale și naționale moldovenești.

PARTEA I

SATUL PĂUȘEȘTI-COORDONATE GEOGRAFICE, ISTORICE ȘI SOCIAL-ECONOMICE

„Sătenii nu fac letopisețe ... și nu sapă pisanii în lespezi de piatră întru amintirea acelor dintre dânșii care se întorc în pământul strămoșesc. Viața modestă ... nu lasă alte urme decât durata, întărirea și îmbogățirea neamului”.

Nicolae Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*

1. COORDONATE GEOGRAFICE

Satul Păușești face parte din comuna Dumești având o poziție geografică centrală în cadrul județului Iași situându-se la 25 km vest de orașul reședință de județ. Așezat în partea sudică a Câmpiei Moldovei la contactul cu Podișul Central Moldovenesc, satul se înfățișează privirii ca un uriaș amfiteatru roman între dealuri domoale și șesuri, în continuarea satului Dumești care este centrul de comună.



Este străbătut de pârâul Osânzana, pe cursul căruia s-au construit de-a lungul anilor iazuri. În condițiile unui climat temperat se remarcă, spre sudul satului, pădurea de foioase, care odinioară ajungea până la Bahlui și care astăzi oferă localnicilor lemn de foc și pentru construcții.

2. POPULAȚIA

Obârșia locuitorilor din Păușești o constituie vechii răzeși și clăcași din secolele XV – XVI care s-au statornicit pe aceste meleaguri. Alți locuitori sunt cei stabiliți pe aceste locuri în urma unor evenimente așa cum au fost împrumăturile făcute după reforma agrară a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, după Războiul de Independență sau din perioada interbelică. Urmare a acestor evenimente, numeroși țărani din partea de nord a Moldovei s-au stabilit pe aceste locuri. În categoria acestor „venetici” se încadrează și țiganii-robi aduși la muncă pe moșia boierului Sturdza care după dezrobire au rămas ca locuitori ai satului.

Locuitorii sunt în totalitate creștin-ortodocși și de naționalitate română. Dinamica populației a fost una ascendentă, de la 795 locuitori în 1912 la 1895 în 2012.

3. OCUPAȚII ALE LOCUITORILOR

Istoricul satului evidențiază că locuitorii au fost dintotdeauna țărani care au practicat agricultura în condiții naturale deosebit de favorabile. Până la cel de-al doilea război mondial sătenii se ocupau mai mult cu cultura cerealelor, creșterea animalelor (bovine, ovine, porcine, păsări) și cultivarea pomilor fructiferi, practicând o agricultură de subzistență. O parte dintre țărani lucrau în pădurea familiei Sturdza la exploatarea lemnului.

După al doilea război mondial, odată cu colectivizarea, ocupațiile s-au diversificat. Oamenii au început să cultive și vița-de-vie, au apărut ferme de animale (oi și păsări), producția a crescut. Tinerii au fost școlarizați și apoi cuprinși în ramuri industriale și de construcții. A apărut navetismul ca formă de deplasare cotidiană la serviciu. Iașul a fost legat de sat prin introducerea a trei curse directe cu autobuzul ceea ce a ușurat deplasarea spre oraș. Apar noi meserii care se practică la nivelul comunității: oieritul, jocărie, țesutul, tâmplăria, confecțiile metalice, toate având drept consecințe creșterea nivelului de trai al oamenilor.

În ultimile două decenii, în noul context socio-economic al României ponderea ocupațiilor agricole a scăzut în sat, populația tânără fiind ocupată cu construcțiile în țară sau în

străinătate, comerțul, menajul (în special în afara țării). Plecarea tinerilor la lucru în alte țări a determinat și o creștere a procentului populației îmbătrânite.

4. ISTORICUL AȘEZĂRII

a) *Perioada predocumentară*

Localitatea Păușești, alături de satele Dumești, Hoisești, Banu și Chilișoaia alcătuiesc comuna Dumești. Satul Păușești a fost locuit încă din perioada neolitică, cercetările arheologice și lucrările agricole evidențiind numeroase dovezi ale locuirii – platforme de locuințe, vetre de foc, toporașe de piatră, silexuri, figuri antropomorfe și zoomorfe.

b) *Perioada documentară*

Este perioada cea mai relevantă. La arhivele statului din Iași în „*Documente de pe vremea lui Alexandru cel Bun*” se spune că la 1426, Alexandru voievod, dă acest teritoriu lui Șerban Păușescu pentru merite militare, moșie care va deveni loc pentru sat și care îi va da și numele de Păușești.

Satul mai apare pomenit în secolele XVI – XVII, inițial fiind amplasat pe versantul sudic al dealului Păușești unde astăzi stă mărturie *Biserica de lemn* construită de Irimia Murguleț la 1643. În urma unei epidemii de ciumă, satul a fost mutat de supraviețuitori pe versantul nordic al dealului Păușești, unde este și astăzi.

Până la 1900, satul Păușești a fost reședință de comună, făcând parte din moșia familiei boierești Sturdza. Familia Sturdza a deținut până după al doilea război mondial terenurile agricole și pădurea care erau lucrate cu oamenii din zonă.

După al doilea război mondial satul a trecut prin procesul de colectivizare, activitatea predominantă a oamenilor fiind în continuare agricultura. În perioada imediat după război, lipsurile materiale uriașe și seceta din anii 1946 – 1947 au făcut ca o parte dintre locuitorii satului să migreze în sudul țării, în special în zona Olteniei, după alimente. Unii nu s-au mai întors, în special tinerii. În anii următori s-a realizat colectivizarea care s-a încheiat cu constituirea CAP-ului (anii 1960-1962). După 1965 în sat s-a refăcut școala, grădinița și un magazin sătesc.

Creșterea populației a condus la extinderea vetrei de sat atât înainte de 1989, cât și după, în anul 2000 suprafața vetrei de sat fiind de aproximativ 140 ha.

Singurele instituții de cultură din sat au rămas **școala și biserica**. După 1990 au fost desființate căminul cultural și cinematograful sătesc. Înainte de război exista în sat o fanfară alcătuită din localnici care în zilele de sărbătoare și cu ocazia unor evenimente antrena la joc și veselie locuitorii pe tăpșanul din central satului. De asemenea, în sat a existat în perioada anilor 1970 – 1980 o echipă de dansuri populare alcătuită din săteni, care era vestită pentru premiile obținute în cadrul festivalurilor naționale.

Portul localnicilor nu mai are caracteristici aparte în prezent. În trecut se purta „cămeșoia” din cânepă, pantalonii și opincile, iar pe cap bărbații purtau pălărie sau căciulă din blană de oaie. Femeile aveau cămașă de in sau bumbac, fuste lungi, basma și opincuțe. Iarna se purta „berta”, un șal mai gros din lână sau bumbac. Pentru protecția picioarelor împotriva frigului acestea erau învelite în „obiele”, fâșii lungi țesute din lână sau bumbac. Graiul oamenilor este moldovenesc, astăzi fiind în plină transformare, incluzând multe cuvinte și expresii noi.

Dintre obiceiuri, mai relevante și păstrătoare a tradițiilor sunt botezul, nunta și înmormântarea. Se remarcă de asemenea bogăția datinilor și obiceiurilor de iarnă. O curiozitate este faptul că în acest sat nu se colindă de Crăciun, în schimb se umblă cu steaua.

Principalul monument din sat este **Biserica veche din lemn**, declarată monument istoric. În sat mai sunt ridicate două monumente ale eroilor căzuți în primul război mondial. Dintre fii satului se evidențiază prof. univ. dr. Ștefan Avădanei, fostul ministru al transporturilor, Aurel Novac, dar și numeroși tineri care astăzi sunt medici, profesori, ingineri atât în localitate cât și în alte părți ale țării¹.

¹ Parohia Păușești, <http://pausesti.iasi.mmb.ro/8347-istoric>, 14 mai 2013.

PARTEA a II-a
BISERICA VECHIE DE LEMN DIN PĂUȘEȘTI. REPERE ISTORICE
ȘI ARHITECTURALE



1. Repere istorice

Într-o vale domoală, înconjurată de dealuri joase, se află Biserica de lemn “Sf.Gheorge”, biserică de cimitir, mărturie rămasă din vechea așezare a satului Păușești, comuna Dumești, jud. Iași.

Documentele vremii ne arată că, în anul 1426, Alexandru Voievod întărește fiilor lui Ștefan Stravici, Toader și Petru, satele tatălui lor, trei sate de la “Cârligătura”. Boierii proprietari ai acestor așezări erau: Șerban Păușeșcul și Lazăr, Neag Bărbosul și Dragomir Hasnaș. De la numele primului proprietar Șerban Păușeșcul, satul împrumută numele de Păușești, nume care va rămâne până în zilele noastre. În decursul timpului mai apare pomenit, în 1545, la 4 aprilie, ca aparținând lui Ieremie Homelnic, cumpărat de la Șteful Buceațchi, în 1547, ca loc aparținând lui Nicoară, paharnicul doamnei, în 1607, cumpărat de vătaful Toader Dragotă și, în 1667, primit de zestre de Ioan Racoviță paharnic.

În secolul al XVIII-lea, satul își muta reședința, singură mărturie a vechii așezări fiind bisericuța din lemn, construită în 1643, la dorința boierului Ieremia Murguleț, proprietarul satului, probabil, la acea vreme, și a familiei sale (soția sa, Candachia, și fiica

Biserica veche de lemn din Păușești

lor, Biliușca) în timpul domniei înfloritoare a lui Vasile Lupu¹, ce s-a remarcat prin ctitorire de biserici și iubitor al ortodoxiei².

Anul construcției Bisericii ”Sf.Gheorghe”, cum mai este numită, 14 iulie 1643, apare în pisania de pe grinda de sub cornișă. Pisania, în limbă slavonă, are următorul conținut: „Cu ajutorul Tatălui și a Fiului și săvârșirea Sfântului Duh, am zidit acest hram și l-am terminat eu, Irimia Murguleț, pentru pomenirea mea și a soției mele Candachia și a neamului nostru, în zilele binecredinciosului și iubitor de Hristos Vasile Voievod, domn al Țării Moldovei în anul 7151 (1643), luna iulie, 14 zile”³. (Fig. 1)



Fig. 1

2. Elemente arhitecturale și decorative

Biserica este construită din bârne de lemn de stejar, îmbinate special la capete (în „coadă de rândunică”, Fig. 2), având cuie din lemn, mai târziu parte înlocuite cu cele din fier (”țigănești”). Este construită în stil roman, de navă . Sub acoperișul din draniță, cam la trei sferturi înălțime, are un brâu sculptat în lemn asemănător cu cel din piatră de la Biserica Trei Ierarhi din Iași, monument considerat de Aurelian Trișcu drept ”una dintre cele mai originale creații ale artei moldovenești”⁴. Din loc în loc, acest brâu **este sculptat cu rozete cu motive ornamentale orientale (Fig. 3).**

Tot aici întâlnim o **piatră funerară** de pe mormântul (necunoscut), al fiicei celor doi ctitori, Biliușca, cu următoarea inscripție în slavonă: „*Această piatră este făcută*

¹ *Moldova și economia de schimb europeană, secolele XIV-XVIII*, volum editat de Viorel M. Butnaru, Iași, Ed. Panfilus, 2003, p. 118.

² Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, București, Humanitas, 2002, p. 26.

³ *Parohia Păușești*, <http://pausesti.iasi.mmb.ro/8347-istoric>, 14 mai 2013.

⁴ *Evul Mediu românesc. Dicționar biografic*, coordonator Vasile Mărculeț, București, Ed. Meronia, 2010, p. 224.

Biserica veche de lemn din Păușești

pentru pomenirea roabei lui Dumnezeu Biliușca, fiica lui Irimia Murguleț, la anul 1654, luna mai” . (Fig. 4)



Fig. 2



Fig. 3



Fig. 4

Biserica veche de lemn din Păușești

Catapeteasma cu icoanele, probabil, sunt aduse de la o altă biserică, sau a fost greșit proiectată (s-a decupat din partea superioară). Pictura de pe catapeteasmă, într-o cromatică roșu-albastru, cu numeroase intervenții grafice, cu o abundență de semne convenționale, la care se adaugă elemente originale ale reprezentărilor zoomorfe (păsari), este mai târzie, datând de la începutul secolului al XVIII-lea. Armonia în care se prezintă catapeteasma este completată de stâlpișori în profil, cândva pictați, acum acoperiți cu o singură culoare⁵.

Elementele cele mai importante din decorația interioară a bisericii sunt însă **ușile împărătești** care, datorită formei, culorii, sculpturii, sunt incontestabil din aceeași perioadă cu construcția bisericii. Forma ușilor este arhivoltă în acoladă, motiv ce cunoaște o largă răspândire în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea. De influență orientală, acest motiv va decora de altfel numeroase fațade ale monumentelor vremii. (Fig. 5).



Fig. 5

Elementul ce susține afirmația că ușile împărătești datează din anul construcției bisericii, 1643, este decorația marginală a ușilor un brâu în torsadă cu rozete decorative din loc în loc, care decorează și exteriorul bisericii și se înalță în dreptul usii de intrare. Motivul solzilor de pește săpat pe brâu este de proveniență orientală și îl întâlnim pe colonetele ocnitelor Trei Ierarhi. Aceleași motive florale, precum și brâul în torsadă

⁵ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul Bibliografic al localităților și monumentelor din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974, p.633.

Biserica veche de lemn din Păușești

împodobesc piatra de mormânt aflată în biserică, făcută în 1654, pentru Biliușca, fiica lui Ieremia Murguleț⁶. Ușile împărătești sunt din lemn de stejar, dintr-un blat, cu dimensiuni de 71/135 cm terminate cu o cruce din lemn bogat ornamentată. Pictura ușilor împărătești este mai bine păstrată în partea superioară, la registrele inferioare întâlnindu-se exfolieri până la lemn.

Icoanele sunt vechi, unele au intervenții ulterioare la pictură și sunt într-o stare de conservare mediocră (**Fig. 6**), necesitând restaurare competentă.



Fig. 6

Biserica, în general, se află într-o stare de conservare bună, în urma lucrărilor de subzidire, de înlocuire a bârnelor putrede, a acoperișului în întregime, ca și a dușumelelor și scheletului catapetesmei, din anul 1986. Biserica veche nu posedă alte obiecte de patrimoniu și servește drept capelă de prohodire a celor trecuți la Domnul.

Monumentul, în ansamblu, martor al unei epoci de înflorire artistică în Moldova veacului al XVIII-lea, se remarcă prin armonia proporțiilor, prin frumusețea și originalitatea decorațiilor exterioare (brâu cu denticuli, brâu în torsadă, rozete) și prin modul de separare în interior a naosului de pronaos.

Chenarul decorativ ce încadrează scenele pictate este sculptat. Minuțios sculptate, într-o cromatică de roșu și verde, motivele vegetale creează impresia unei fluidități ce

⁶ Otilia Bălinișteanu, Bisericile de lemn ale Moldovei: Comori străvechi din ținuturile Iașilor, în "Ziarul Lumina", Ediția de Moldova, 9 februarie 2012, p. 12.

Biserica veche de lemn din Păușești

impresionează privirea. Bagheta ce încadrează scena Bunei Vestiri repetă forma acoladei, de data aceasta concava. Scenele cu evangheliști sunt încadrate cu baghete de formă dreptunghiulare, cu arc în plin-centru, decorate cu arce de cerc intersectate și colonete întruchipând frânghia răsucita. La colțurile chenarului se repetă motivul crinului stilizat.

Dintre reprezentările pictate ce urmăresc în mare parte linia tradiției bizantine, cel mai bine se păstrează scena Bunei Vestiri. O gamă sobră îmbracă forma personajelor: fond ocru-galben, pământ brun-verde, veșmânt și maforion roșu. Deși schematică, mișcarea arhanghelului Gavriil este plină de grație, aeriană și decorativă. Sublinierile grafice cu negru, măresc impresia decorativului spontan. Cei patru evangheliști (Ioan, Marcu, Matei, Luca subliniază tehnica miniaturală de redare a detaliilor de costum, a chipurilor, a arhitecturii convenționale în care se sugerează adâncimea spațiului sau unele construcții ale vremii. Culorile roșu, verde, pământ, ocru sunt dispuse în proporții bine calculate, mărinde astfel impresia unității de valoare, creată deja de bogăția sculpturii de pe chenar.

Este evident prin descrierea acestor elemente de artă de la biserica de lemn “Sf.Gheorghe” din Păușești, că artiștii veacului al XVII-lea, cu predilecție cei care au lucrat în Moldova sub protecția binefăcătoare pentru artă a domnitorului Vasile Lupu, au acordat o atenție mai mare fondului și mai ales cadrului sculptat al picturii. Bogăția ramelor sculptate descrise mai sus se încadrează în tendința generală a veacului, ce acordă sculpturii, fastului decorativ, rolul principal⁷.

⁷ Lucian-Valeriu Lefter, Smaranda Gâlea, Biserici de lemn din județul Iași, în “Monumentul – Tradiție și viitor . Lucrările Simpozionului Național Monumentul – tradiție și viitor”, ediția a IX-a (Ed. ArtStudio, Iași, 2008), p. 383.

CONCLUZII

Așezată între dealuri, la răscrucea drumurilor de odinioară dinspre Podu Iloaiei, Hărpășești și Horlești, Biserica de lemn de la Păușești stă mătură tăcută a peste trei veacuri și jumătate ce-au trecut peste acele meleaguri. O biserică bine conservată, ce merită readusă în atenția specialiștilor și a noastră, a tuturor, pentru însemnătatea sa istorică și pentru valoarea arhitecturală. Este impresionant felul în care, într-un loc aproape izolat de lume, imaginea micii Biserici de lemn din Păușești, cu bogăția ei de ornamente exterioare și interioare, stă mătură a unui veac de mari creații artistice.

Mi-aș fi dorit ca această lucrare, structurată în două părți să poată aborda și aspecte referitoare la lupta pe care membrii comunității au dus-o pentru restaurarea acestui monument. Preotul paroh, Constantin Guzgă mi-a măturat că, deși declarată monument istoric, biserică era o ruină: înăuntru plouă, fundația se năruise, tabla, pusă cine știe când pe acoperiș, ruginise, lemnul era distrus în unele locuri. Deși în sat exista biserică de zid, parcă nu l-a lăsat inima să lase bisericuța de lemn să se piardă cu totul. „Cum să las să dispară așa un lucru frumos? N-am putut“, își amintea părintele. S-a apucat de treabă, iar treabă a fost destulă și greu de dus la capăt. Erau vremuri dificile, în care biserică era prigonită de comuniști, iar reparațiile la astfel de lăcașuri se făceau cu mare caznă. A făcut numeroase demersuri, i-a prezentat situația și vrednicului de pomenire patriarh Teoctist, pe atunci mitropolit al Moldovei, iar acesta l-a trimis pe Înalt Preasfințitul Pimen să vadă cum stau lucrurile. „S-a uitat roată-mprejur și mi-a spus: «Apucă-te de treabă că pe-aici nu trece nimeni să te vadă». Așa am început“, mi-a povestit cu nostalgie părintele Guzgă.

Faptul că bisericuța de lemn de la Păușești se află încă în picioare, că este cât s-a putut de bine conservată și că duce cu sine, cât se va putea, ceva din simplitatea și frumusețea lucrurilor de altădată, se datorează părintelui Constantin Guzgă. Cu mijloace modeste, da cu multă inimă și cu respect pentru autentic, pentru istorie și pentru înaintași, acest preot a reușit să nu facă greșeli în felul în care a fost consolidată și conservată, păstrând cât s-a putut de mult, în intervențiile de restaurare, linia inițială. Și a reușit.

E un exemplu pe care comunitățile care dețin astfel de monumente atât de valoroase îl pot urma, pentru ca noi, ca popor, să nu ne pierdem istoria și identitatea.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Bălinișteanu, Otilia, *Bisericile de lemn ale Moldovei: comori străvechi din ținuturile Iașilor*, in “Ziarul Lumina”, Ediția de Modova, 9 februarie 2012.
2. Djuvara, Neagu, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, București, Humanitas, 2002.
3. *Evul Mediu românesc. Dicționar biografic*, coordonator Vasile Mărculeț, București, Ed. Meronia, 2010,
4. Lefter, Lucian-Valeriu, Gâlea, Smaranda, *Biserici de lemn din județul Iași*, în “Monumentul – Tradiție și viitor. Lucrările Simpozionului Național Monumentul – tradiție și viitor”, ediția a IX- a, Ed. ArtStudio, Iași, 2008.
5. *Moldova și economia de schimb europeană, secolele XIV-XVIII*, volum editat de Viorel M. Butnaru, Iași, Ed. Panfilius, 2003.
6. *Parohia Păușești*, <http://pausesti.iasi.mmb.ro/8347-istoric>, 14 mai 2013.
7. Stoicescu, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974.